

Religia și ideea de drepturi

LOUIS HENKIN

Ideea de drepturi individuale pare axiomatică americanilor, „*un adevăr* — spunea Jefferson — *de la sine înțeles*”. Se știe, de fapt, că ideea este una modernă, iar larga ei acceptare doar contemporană, de la al doilea război mondial încoace. Și cu toate că ea este acum, după câte se pare, un „adevăr” universal, și evident, există alte adevăruri aflate în competiție cu ideea de drepturi, ce încă mai continuă să suscite obiecții și împotrivire.¹

Împotrivirea la ideea de drepturi nu constituie în mod necesar o contestare a valorilor fundamentale consfințite prin documentele oficiale referitoare la drepturi. Nimeni, nici o ideologie, desigur, nu susține că favorizează uciderea arbitrară, tortura, sclavia, condamnarea nevinovaților și alte forme de nedreptate, abandonarea oamenilor pradă foamei sau analfabetismului, și nici măcar violarea minoră ori întâmplătoare a intimității, refuzul libertății de exprimare sau al libertății religiei. Ceea ce întâmpină uneori împotrivire este *ideea* de drepturi și caracteristicile ei esențiale — concentrarea asupra individului, glorificarea autonomiei și libertății acestuia, perseverența în ideea că indivizii au revendicări îndreptățite de la societatea lor, că societatea trebuie să se mobilizeze pentru a asigura aceste drepturi, că indivizii își pot impune drepturile prin reparații judiciare ori de altă natură și, mai presus de toate, că drepturile individului pot încurca socotelile celor aflați la putere și „dejuca”, dacă ar fi acceptate, binele public.

Nu ar trebui să surprindă faptul că există împotrivire la ideea de drepturi. Vreme de mii de ani au existat concepții de bine, de viață bună și de societate justă fără să fi existat ideea de drepturi. Există astăzi ideologii importante, cu rădăcini în vechi tradiții, care precedă cu mult ideea de drepturi și care nu au fost adaptate pentru a asimila ori lăsa loc drepturilor. Cele mai multe utopii moderne (și nu numai cele anarhiste) își au fundamentul în comunitate, nu în individ, în îndatoriri nu în drepturi. Într-adevăr, pentru noi toți, în toate societățile, relațiile importante — dragostea, familia, prietenia, buna vecinătate, comunitatea — nu au nevoie de ideea de drepturi și nici loc pentru ea.

Lista scrierilor împotriva ideii de drepturi este lungă și convingătoare. Din perspectiva unor concepții despre bine, despre societatea justă sau despre viața bună, ideea de drepturi este egoistă și promovează egocentrismul. Ea generează atomizare, dizarmonie, dezbinare, adeseori litigii (după cum o demonstrează zilnic viața din Statele Unite). Este antisocială, permițând individului și încurajându-l să formuleze, potrivit viziunii sale proprii, pretenții egoiste împotriva intereselor comune și, în același timp, stabilite în comun. Ideea de drepturi pune democrația într-o situație dificilă, negînd suveranitatea populară și dejucînd intențiile majorității. Atît în principiu cît și în practică, ea poate preamări autonomia individului în detrimentul colectivității, egoismul în detrimentul *gemeinshaft*-ului, libertatea în detrimentul ordinii, discordia în detrimentul armoniei. Se afirmă că ideea de drepturi este inefficientă, ea tinzînd să anemieze societatea și să o facă neguvernabilă. Glorificarea drepturilor bagatelizează îndatoririle și inculcă neglijarea lor. Ea impune o viziune îngustă și artificială asupra binelui public — securității naționale, stării excepționale, ordinii publice, moravurilor publice — și retrace deciziile importante din mîinile celor aleși să guverneze și singurii apți să guverneze. În multe societăți, în diferite situații, ideea de drepturi ajută la imunizarea egoistelor interese de proprietate și a pretențiilor extravagante la autonomie și libertate, fortificînd prin aceasta reacțiunea și împiedicînd schimbarea socială revoluționară.

Aceste obiecții, precum și altele, vin din partea unor idei și ideologii diverse. Unele sînt variațiuni pe tema utilitarismului, care pretinde că țintește la creșterea fericirii generale și la urmărirea binelui societății (sau a unei alte colectivități, mai restrînse) luată ca întreg, dar care comasează ființele umane și nu ia în serios individul ca atare.² Astăzi, sursele obiecțiilor trebuie căutate la cei care privesc înapoi, dimpreună cu cei ce privesc înainte, culturi religioase tradiționale, alături de forme contemporane de socialism și profeți ai modernizării și dezvoltării.

Poate că este necesar, mai ales în Statele Unite, să justificăm citarea religiei ca ideologie alternativă, ca sursă de împotrivire la drepturi. Majoritatea americanilor se consideră devotați atît drepturilor cît și religiei; ei percep libertatea religiei ca pe un drept elementar, iar interesul pentru această libertate ca pe o sursă fundamentală a ideii de drepturi și a devotamentului față de aceasta. Ba mai mult, americanii (și vest-europenii, precum și alții) în general trăiesc în societăți seculare în liniile lor fundamentale, iar în Statele Unite, Constituția insistă asupra dezinstituționalizării religiei și separației complete dintre biserică și stat. Ideologia noastră politică — inclusiv ideea de drepturi — pare în mare măsură distinctă, independentă, ba chiar irelevantă în raport cu religia sau ideologia religioasă. Pînă și marea majoritate a indivizilor din Statele Unite care se declară sau sînt declarați religioși nu par să găsească în religie un *Weltanschauung* atotcuprinzător, care să conțină o ideologie

politică și morală completă și care să nu includă neapărat drepturile. Sau, poate, majoritatea americanilor nu iau religia în serios, o minimalizează, dând mai puțin Domnului, și foarte mult Cezarului.

Ca urmare, în Occident religia pare să aibă în vedere drepturile numai în calitatea ei de beneficiară a libertății religioase, însă chiar și atunci când, ocazional, influența religioasă organizată este exercitată în numele moralității împotriva vreunei libertăți — de exemplu, împotriva revendicării femeilor de a avea dreptul la avort, sau împotriva libertății de a publica sau citi materiale obscene, blasfemiatoare sau profanatoare —, obiecțiile însele pot fi formulate în termenii unor drepturi rivale. În alte părți ale lumii însă, religia apare în opoziție cu alte drepturi ale individului, de exemplu în părți ale lumii islamice unde domnește fundamentalismul (în Iran) sau în țări în care bisericile creștine au sprijinit represiunea totalitarismului (în America Latină, în Africa de Sud, în Polonia). Lăsând deoparte relațiile cu puterea politică, religiile majore de pretutindeni (inclusiv cele prevalente în societățile occidentale seculare) pretind că sînt ideologii complete și că relația religiei, a gândirii religioase, a teologiei ori doctrinei diferitelor religii cu ideea contemporană a drepturilor omului este ea însăși o chestiune ideologică.

Religia nu este o idee simplă și nici una unitară, iar relația ei cu ideea de drepturi nu este nici ea simplă sau unitară. Religiile majore pot să-și aroge pe drept cuvînt paternitatea valorilor centrale ale drepturilor omului: bine și rău, dreptate și nedreptate, legalitate și ilegalitate, egalitatea fundamentală a oamenilor, protecția egală a legii. Însă rădăcinile marilor religii sînt străvechi, iar teologia și ideologia lor s-au format în mare măsură înainte ca ideea de drepturi să fi fost concepută. Ideea de drepturi, mai ales de drepturi împotriva societății, a fost necunoscută vechiului iudaism, creștinism, islamism și, cred, vechilor religii orientale și altor culturi tradiționale. Biblia, de pildă, nu cunoștea drepturi, ci numai îndatoriri, iar îndatoririle erau către Dumnezeu; cînd, după legea Domnului, îndatoririle cuiva către Dumnezeu erau legate de semenul său, acest semen era doar ceea ce am putea numi a treia parte beneficiară. (Pînă și dragostea — „Iubește-ți aproapele ca pe tine însuși” — era o poruncă și o îndatorire; aproapele meu nu avea un „drept” de a fi iubit și cu siguranță nici un remediu pentru nereușita mea de a-l iubi, lăsînd de-o parte puțința de a i se plînge lui Dumnezeu). Bineînțeles, limbile vechi nu aveau un termen prin care să desemneze drepturile și chiar mai tîrziu nostru cuvînt englezesc (*right* — n.t.) sugerează derivarea sa din ceea ce este „drept”, dintr-o teorie a binelui, a dreptății, fără nici o conotație de îndreptățire individuală. Ba mai mult, ideea de drepturi ale omului este o idee politică ce are în vedere relația omului cu societatea politică, dar vechile religii și celelalte culturi tradiționale nu au avut o societate politică modernă în care individul ar putea avea relații de tip modern și de la care el ar putea avea pretenții.

Ideea de drepturi reflectă principiile moralității interpersonale; marile religii reflectă și ele principiile moralității interpersonale, însă nu și ideea de drepturi. Dreptatea constituia o poruncă divină, înfăptuită de Dumnezeu sau de reprezentanții lui pe pământ. Pentru unele nedreptăți victima beneficia de reparații pe lumea acesta și în cea de dincolo. Aceleași principii de moralitate și dreptate erau valabile și în relația dintre individ și autoritate (regele, de pildă) ambii în mod egal guvernați de legea lui Dumnezeu. Vezi dojenirea lui David pentru că a luat soția lui Urie, a lui Ahab pentru uciderea lui Nabot în via sa (Samuel 2, 11—12, Regi 1, 21.). Însă revendicările împotriva puterii erau limitate, reparațiile victimei pentru nesatisfacerea unor asemenea revendicări nu erau făcute pe această lume, ceea ce reducea considerabil posibilitatea ca individul să se bucure de beneficiile pământești hărăzite lui de dumnezeire.

Ba mai mult, valorile tradiționale nu erau identice cu cele ale ideii moderne de drepturi: idealul tradițional nu era acela al libertății³, autonomiei și intimității, ci supunerea față de voia lui Dumnezeu și legea divină. La începuturi și apoi mai multe milenii la rând, centrul gândirii religioase nu l-a constituit individul, ci comunitatea — neamul, poporul lui Israel, biserica, creștinătatea, islamul — voia lui Dumnezeu sau ordinea cosmică. În ordinea feudală a Europei medievale și în societățile necreștine din alte părți ale lumii din aceeași perioadă, individul își ducea viața angrenat într-un lanț de relații ierarhice. Idealul nu îl constituiau libertatea și autonomia individului, ci concordanța, supunerea, cooperarea, armonia, ordinea. Principiul conducător nu era egalitatea indivizilor, ci preocuparea pentru ierarhiile ordinii sociale, și prin aceasta, nu contractul bazat pe voința și asentimentul individului conta, ci statutul ce include responsabilitatea față de cei inferiori în ordinea ierarhică și obligațiile față de cei superiori. De asemeni, din perspectivă modernă, religiile adeseori realizau ordinea cu prețul inechităților, limitărilor libertății, oprimirii individualității și al subdezvoltării sociale și individuale (și chiar al subdezvoltării spirituale), asociate uneori cu ritualuri ce conțineau elemente de cruzime.

Drepturile individului, drepturile constituționale, drepturile omului, drepturile împotriva autorității publice constituie o idee radicală și o achiziție mai târzie. Ea a venit după protestantism, care, combinând forțe sociale și economice, a adus o percepție mai pronunțată a individului, a reliefat nu numai natura cosmică, ci și natura umană, începând să considere omul o entitate autonomă, o persoană, un egal al celorlalți dinăuntru societății. Ideea de drepturi a venit după ce Reforma a fărâmițat biserica creștină și a contribuit la încetarea identificării bisericii cu statul, după ce echilibrarea puterii politico-militare a dus la statul secular, la sistemul statal modern. Dizidenții au început să revendice drepturi pentru indivizi (și pentru bisericile lor) împotriva bisericii consacrate și împotriva puterii politice alinate ei. În aceste condiții, religia, sau cel puțin

religiile ce se deosebeau de cea consacrată, nu se mai mulțumesc să se bizuiască pe simțul datoriei al celor aflați la putere (datoria toleranței, carității, iubirii) și nici să vadă ființa umană ca simplu beneficiar al acesteia; mai degrabă, religia a început să perceapă nevoile omului — nevoile sale religioase și apoi alte nevoi — ca pe niște chestiuni de drepturi, de îndreptățiri potrivit unor legi mai înalte.

În noile și diversele contexte politice și sociale, gândirea religioasă a trebuit să apeleze la ideea de drepturi ca la o parte integrantă a evoluției concepției despre Dumnezeu, om și societate. Astăzi religia însăși este nevoită să ia o atitudine față de societatea modernă și de puterea politică modernă, chiar dacă numai din simplă autoapărare: multe religii sînt, într-o parte sau alta a lumii, religii oficiale și au trebuit să-și definească atitudinea ideologică față de revendicările din domeniul drepturilor omului pe care le au cetățenii față de societăți; fiecare religie este undeva în lume religia unei minorități și trebuie să se adapteze statutului de minoritar; fiecare religie trebuie să reacționeze la nevoile membrilor săi din marile și depersonalizatele societăți industriale și urbane, dezvoltate sau în curs de dezvoltare. Însă nici măcar religiile occidentale, cu toate că avuseseră o experiență îndelungată cu cezarul și cu statul, nu au fost pregătite ideologic pentru ordinea politică și socială modernă. Atitudinea lor ideologică față de drepturile și îndatoririle individului vis-à-vis de puterea politică a avut o evoluție nehotărîtă și a cunoscut forme diferite în cadrul diferitelor religii, în locuri și epoci diferite. Adeseori aceste atitudini au fost determinate de faptul că religia respectivă era de stat sau minoritară, precum și de tipul puterii politice — teocratice, monarhice, republicane sau democratice, sau, mai recent, totalitare sau autoritare. Nici pînă la această dată, religiile nu au dezvoltat o concepție clară asupra suveranității populare și democrației, sau asupra ideii drepturilor individului.

Astăzi, religia și ideologia religioasă îmbrățișează, ba chiar își revendică, valorile umaniste ce stau la baza drepturilor omului. Religia și ideologia religioasă vin în sprijinul dreptății (inclusiv al dreptății economice), resping tortura și alte tratamente inumane⁴, se opun „sclaviei”, sînt pentru desfășurarea unor procese juste, insistă asupra libertății religiei (cel puțin în ce le privește), încurajează participarea la guvernare. Chiar și unele religii care nu au făcut-o înainte, acum sînt capabile să accepte tolerarea străinului, dacă nu chiar egalitatea lui, reevaluează ierarhiile și castele, lărgesc rolul femeilor. Ideologic însă chiar și astăzi ideea de drepturi este o idee incomodă pentru religie. Religia se împotrivesc plasării individului în centru, ideii îndreptățirii individului, revendicărilor împotriva societății (care, parte, include societatea religioasă), restrîngerii binelui colectiv, inclusiv a binelui religios, în numele individualismului, posibilității individului de a încurca socotelile puterii, minimei limitări a drepturilor, concepțiilor îngustate de ordine publică. Religia se mai împotrivesc drepturilor și în calitatea lor de ideologie seculară independentă, bazată pe o viziune neteologică asupra naturii,

omului și societății. Cu toate că religia poate să reacționeze cu înțelegere la revendicarea drepturilor economice și sociale ce își au corespondentul religios în îndatorirea milosteniei, ea poate percepe accentul pus pe individ și apoteoza autonomiei și libertății ca hybris, de nu chiar idolatrie înclinată spre materialism și hedonism. Când drepturile omului proclamă libertatea conștiinței și a religiei, religia poate primi aceasta cu bucurie în ce o privește ca pe o chestiune de lege divină sau de drepturi naturale, dar ea poate considera pretenția la libertatea religiei și ca implicând egalitatea tuturor religiilor (precum și a sistemelor nereligioase, a ateismului și agnosticismului), ca pe o respingere a adevăratei religii, poate ca pe o banalizare a întregii religii. Religia este suspicioasă la apariția drepturilor și ca un posibil concurent, capabil să corecteze inadecvările religiei față de lumea modernă.

Totuși, încetul cu încetul, religia, religiile — principalii purtători de cuvânt ai unei viziuni alternative asupra Binelui — au ajuns ele însele să conștientizeze necesitatea drepturilor omului în lumea modernă: odată cu dezvoltarea societăților, în societățile pluraliste, în societățile urbane unde individul este singur, dar unde o anume singurătate este poate esențială pentru demnitatea individului. Odinioară, în societățile omogene, ermetice, religia oferea o imagine exhaustivă a Binelui, bazată pe ordine, colectivitate, armonie. Chiar și în absența ideii de drepturi, principiile moralei religioase, ce reflectau Regula de Aur și reciprocitatea, și care erau sprijinite de îndatorirea de a iubi și de a te milostivi, au făgăduit, uneori chiar au realizat versiuni demne de respect ale societății juste și poate chiar ale unei vieți bune. Dar pînă și atunci, din perspectiva noastră modernă, sub aspect ideologic și practic, religia oferea societatea justă credinciosului, și nu necredinciosului, băștinașului, nu străinului, bărbatului, nu femeii, stăpînului, nu sclavului. Astăzi, religiile — cel puțin unele dintre ele — recunosc tot mai mult că ideea de drepturi ale omului este necesară pentru a impulsiona religiile — cît de cît — să reevalueze practici străvechi, mai puțin chestiuni de doctrină teologică sau alte valori solide, cît relicve ale sociologiei unor societăți de mult apuse.

Religia va continua să respingă drepturile omului ca ideologie totală. Ea consideră că drepturile omului — drepturi reci — nu oferă căldură, sentimentul apartenenței, integrare, nevoia de dragoste, prietenie, familie, caritate, fidelitate, înțelegere, sacralitate, ispășire, răscumpărare și iertare. Dar dacă drepturile omului poate nu sînt suficiente, ele sînt necesare cel puțin. Dacă ele nu aduc bunăvoință în cadrul familialului, aduc în schimb — ceea ce de multe ori religiile nu au reușit — respectul față de străin. Drepturile omului nu constituie o ideologie alternativă completă, însă constituie un *prag* necesar pentru a face alte valori — inclusiv religia — să înflorească. Drepturile omului nu numai că protejează religia, ci au ajuns deseori să servească eticii religioase în aspecte și contexte în care religia însăși s-a dovedit a fi insuficientă. Drepturile omului sînt măcar o „teologie” anexă pentru societățile urbane, seculare, pluraliste.⁵ Religia poate accepta, dacă nu chiar adapta

ideea de drepturi ca pe o afirmare a propriilor ei valori, puțin să se dedice astfel unor domenii mai profunde, mai întinse, aflate dincolo de cuprinderea obișnuită a drepturilor omului. Religia se poate îngriji — așa cum ideea drepturilor omului nu o poate face adecvat — de tensiunile dintre drepturi și îndatoriri, dintre individ și comunitate, dintre material și spiritual.

M-am referit la religie mai ales sub forma reprezentată de așa-numitele religii occidentale. Ideea de drepturi nu s-a bucurat de o receptare și experiență diferită în cadrul religiilor orientale și al altor culturi tradiționale. Ideea de drepturi ale omului a fost contestată ca o manifestare distructivă, inutilă, neasimilabilă și străină a imperialismului cultural occidental de către acestea — sau, mai exact, de către comentatorii occidentali, în numele acestora. Eu socotesc greșită această perspectivă. Se poate, într-adevăr, ca răspîndirea ideii drepturilor omului să fi fost posibilă prin dominația și exemplul occidental.⁶ Gînditorii occidentali au dezvoltat ideea de drepturi ca pe un principiu de teorie politică care să fie expresia unei relații juste dintre individ și puterea organizată din societatea politică, dar ipotezele morale și valorile care stau la baza acestei idei pot fi găsite atît în Orient cît și în Occident, atît în confucianism cît și în budhism precum și în iudaism, creștinism sau islamism. Esența ultimă a drepturilor omului — dreptul la integritatea fizică și psihică a persoanei, la autonomia ei elementară, la autonomie în chestiuni personale, la egalitate în fața legii, la eliberarea de amenințarea torturii, sclaviei, întemnițării arbitrare — sînt cu siguranță la fel de dragi omului oriental ca și celui occidental. Contactele între ideea drepturilor omului și ideologia tradițională nu au dus la conflict, ci la acomodare și transformare reciprocă, la suprapunerea unei ideologii seculare cu a altora, religioasă, străveche, suprapunere ce a avut ca rezultat o varietate de ideologii ale drepturilor omului. Tradițiile sînt de acum reinterpretate în lumina ideii drepturilor omului.⁷ Ideea de drepturi și conținutul său elementar, lipsit de vanități, nu numai că răspund intuițiilor morale proprii acestor culturi, ci au fost chiar îmbrățișate cu căldură de societățile tradiționale. Este cu siguranță relevant, de nu chiar concludent, că reprezentanții acestor societăți — pînă și reprezentanții lor oficiali care, ca destinatari ai revendicărilor, ar avea motive să se împotrivescă ideii de drepturi —, și-au însușit cu consecvență și în totalitate această idee precum și mare parte a implicațiilor ei. Drepturile omului au fost primite cu entuziasm nu numai de elitele mai timpurii, educate în Occident, ci și de liderii mai tineri, educați acasă, cum ar fi, în vremea din urmă, cei din Organizația Unității Africane. Cînd purtătorii de cuvînt ai acestor societăți susțin prioritatea drepturilor sociale și economice, ei nu resping ideea de drepturi, ci o adoptă; ei nu contestă acesteia conținutul politico-civil, ci afirmă interdependența fundamentală a tuturor drepturilor recunoscute. Cînd invocă necesitățile dezvoltării ca bază a limitării drepturilor, ei, desigur, nu fac trimitere la valorile tradiționale, ci la un set diferit de valori, moderne, de import.⁸

Din cele citite pe această temă trag concluzia că ideea de drepturi, așa cum este ea înțeleasă în momentul de față, a fost — este — nefamiliară ca atare societăților tribale, după cum a fost odinioară — nu așa demult —, nefamiliară culturilor occidentale. Din motive religioase sau cvasi-religioase, societățile tradiționale au avut concepții despre bine ce glorificau nu individul, ci o altă unitate superioară — viața, succesiunea generațiilor, satul, tribul, ordinea cosmică. Unele tradiții acordau puțină importanță vieții individului așa cum o înțelegem noi — a indivizilor ce trăiesc în momentul acesta, aflați între naștere și moarte. Ei aveau de asemenea tendința de a preamări ordinea, iar nu libertatea, armonia, iar nu revendicările adverse, nu egalitatea, ci autoritatea și uneori ierarhia și castele cu responsabilități reciproce. În ciuda scuzelor protestatate, este totuși evident că autoritarismul, castele, ierarhiile nu au adus de obicei armonia, respectul și responsabilitatea reciprocă (nu mai mult, după cum s-a pretins, decât în cazul sclaviei din America). De asemeni, în cele mai multe din aceste societăți, mai ales bărbații erau cei care insistau că femeile își găseau demnitatea și împlinirea în rolul tradițional de aservire ce le era rezervat de morala tradițională. Însă valorile elementare, fundamentale — eliminarea amenințării cu tortura sau uciderea arbitrară, cu sclavia sau întemnițarea nejustificată, noțiunile de dreptate, de judecare dreaptă (în contexte locale) — în general nu le-au fost străine acestor societăți. Dacă mai persistă unele practici străvechi ce implică inegalitate, cruzime sau sclavie, ele sînt totuși respinse de un *Zeitgeist* care nu numai că reflectă ideile occidentale, ci dezvoltă și altele, autohtone.

Poate că în sat, chiar în lipsa ideii de drepturi, comunitatea și empatia ofereau demnitate și împlinire, și că o persoană neobișnuită putea găsi oarecare libertate și autonomie pe tărîm spiritual sau se putea muta altundeva. Dar societățile tribale evoluează, dacă nu cumva se dezintegrează, și nu individualismul și ideea de drepturi sînt acelea care le subminează. Asemeni culturilor occidentale tradiționale, comunitățile naționale deja pluraliste și în curs de dezvoltare, industrializare, urbanizare din Asia, Africa și America Latină, se orientează fățiș spre drepturile omului pentru ajutor în protejarea nu numai a demnității personale, și își adaptează ideile și ideologiile proprii la ideea drepturilor omului. (...)

*

Probabil că drepturile omului au devenit ideea timpului nostru în parte din cauză că epoca noastră este una a dezvoltării, industrializării și urbanizării, ce au contribuit în multe părți ale lumii la subminarea a ceea ce pentru mult timp oferiseră individului religia și tradiția. În lumea noastră modernă și în curs de modernizare, ideea drepturilor omului poate uneori apare ca o ideologie aflată în concurență cu religia, ca o amenințare la adresa societăților tradiționale, ca un obstacol în calea socialismului totalitarist ori a dezvoltării accelerate. Însă ideea de drepturi nu este o ideologie completă, atotcuprinzătoare și nu se află, în

realitate, în competiție cu alte ideologii. Religia explică și alină, tradiția sprijină, socialismul se implică, dezvoltarea construiește; ideea drepturilor omului nu face nimic din toate acestea. În lumea de astăzi — și cea de mâine — nu va scade probabil nevoia de ceea ce au făgăduit și au oferit religia și tradiția, de lucrurile spre care se străduiește socialismul, de ceea ce va aduce dezvoltarea; ideea de drepturi nu se află nici în contradicție, nici în competiție cu vreuna dintre ele. Mai degrabă, religia, societățile tradiționale, socialismul, adepții dezvoltării vor descoperi, cred eu, că țelurile și valorile lor, în însăși evoluția lor specifică, atîrnă de demnitatea și împlinirea individului, și că, într-o lume modernă, ele au nevoie să fie ferm sprijinite de ideea drepturilor omului.

În ceea ce privește omul și universul nu există un acord între viziunile seculare și cele teologice, între cele tradiționale și cele moderne. Nu se poate dovedi și nici măcar susține convingător că o economie în mare parte liberă sau o planificare generală vor duce mai repede la societatea justă sau la binele omului ca individ. Există acum însă un consens constructiv potrivit căruia au importanță fiecare bărbat și fiecare femeie, de la naștere și pînă la moarte, și au îndreptățire la o esență ireductibilă de integritate și demnitate. În cadrul acestui consens și al lumii căreia i-am dat și îi dăm formă, ideea drepturilor omului este ideea esențială. □

Traducere de Doina Baci

NOTE

1. Mă refer la alternativele sau împotrivirea la ideea de drepturi; nu am în vedere aici condiția precară a drepturilor omului în diferite țări, opera unor oameni răuvoitori, corupți, cruzi sau inconștienți. Violarea drepturilor poate fi, într-o oarecare măsură, reflectarea împotrivirii la ideea de drepturi sau la unele aspecte ale acesteia, dar lucrurile nu se prezintă întotdeauna astfel. În Statele Unite, de ale căror documente referitoare la drepturi americanii spun că sînt pe drept cuvînt mîndri au zilnic loc — potrivit constatărilor tribunalelor— violări ale drepturilor omului. S-ar putea spune într-adevăr că aici se înregistrează mai multe încălcări confirmate, oficiale decît oriunde altundeva în lume. *Însă* tocmai această înregistrare a lor este dovada nu a respingerii ideii de drepturi, ci mai degrabă a devotamentului față de aceasta.

2. Utilitarismul este de obicei rezumat în formule precum „binele cel mai mare pentru cei mai mulți” sau „fericirea maximă per total”. Nici una din formule nu se află în slujba individului și realizarea oricăreia poate presupune sacrificiul suprem al multor indivizi. Ideea drepturilor omului se concentrează asupra individului, consideră că indivizii au importanță egală și limitează măsura în care individul poate fi sacrificat pentru binele majorității, pentru creșterea la maximum a fericirii sau pentru binele comun.

Ideea de drepturi este uneori contestată și de „comunitariști” a căror convingere este că individul se află inevitabil „amplasat” într-o comunitate și care consideră că accentul pus pe drepturi este o sursă de dezbinare. Partizanii ideii de drepturi sînt de acord că individul nu este total izolat, însă susțin că respectul pentru drepturile individului contribuie și el la comunitate și că este esențial în special pe măsură ce comunitățile se lărgesc.

3. A face ceea ce este bine în propria opinie însemna anarhie și decădere morală. Compară Cartea Judecătorilor 17:6, 21:24.

4. Însă unele religii acceptă sau stăruiesc asupra unor forme de pedeapsă care, conform standardelor internaționale ale drepturilor omului, sînt neîndoiește inumane.

5. Religia s-a adaptat și se adaptează la ideea drepturilor omului, la justificările sale eclectice sau seculare, ba chiar în absența acestor justificări; ea a găsit, în paralel, justificări religioase în egalitatea oamenilor, în crearea omului după chipul lui Dumnezeu, în strămoșul comun al omenirii.

6. Dacă gînditorii occidentali au dat lumii conceptul de drepturi și terminologia drepturilor, în schimb societățile occidentale s-au dovedit la fel de rezistente la această idee ca oricare altele, iar cele mai grave încălcări ale drepturilor omului din zilele noastre au fost comise în țările occidentale.

7. Împotrivirea la ideea de drepturi pe motiv că este individualizată și că generează dezbinare este și ea greșită. În special americanii sînt uneori induși în eroare de tendința din societatea noastră de a afirma și insista asupra drepturilor proprii. Însă ideea de drepturi este exprimată just nu numai — nu în special — în afirmarea propriilor drepturi, ci în recunoașterea, respectarea și lupta pentru drepturile celorlalți.

8. Alte idei politice contemporane — suveranitatea, democrația, socialismul — sînt și ele de origine occidentală, dar sînt îmbrățișate de societăți din toate colțurile lumii.

*

*Louis HENKIN a absolvii Harvard Law School, și este profesor emerit la Columbia University, președinte al Centrului de Studii a Drepturilor Omului. A publicat mai multe cărți, dintre care **Foreign Affairs and the Constitution; The Rights of Man Today; How Nations Behave; Law and Foreign Policy; International Law: Politics and Values; The Age of Rights; Constitutionalism, Democracy and Foreign Affairs**, este co-autor al volumului **Human Rights in Contemporary China**.*

Louis Henkin, *Epilogue: Human Rights and Competing Ideas. Religion and Other Traditional Ideologies*, din volumul **The Age of Rights**, p. 183—188, preluat cu permisiunea The Columbia University Press.